De Muntel

De historie van een bijzondere stadswijk in ’s-Hertogenbosch

De Muntel.

De historie van een

bijzondere stadswijk

in

's-Hertogenbosch

Henk Bruggeman

Robin van Tiel

's-Hertogenbosch, September 2002

Op de driewieler genieten van de mooie zomer van 1932. **(Pelssingel)**

Inhoudsopgave:

1.De voorbereidingen tot het ”Muntelplan” ..... blz. 5

2.a Bestek “Ophoging Muntel” en het
2.b Bouwrijp maken van de gronden..... blz. 10

3. Bouwen op de Muntel ..... blz. 21

4. Jeugdherinneringen..... blz. 28

5. Straatnamen in de Muntel-wijk ..... blz. 34

6. Geraadpleegde literatuur en archieven ..... blz. 42

Een opname van èèn der klassen van de parochiële kleuterschool van de Zusters van Schijndel. De foto is vermoedelijk uit 1933.

1. De Voorbereidingen tot het “Muntelplan”

Met het uitvaardigen van de Woningwet in 1901 door de Rijksoverheid in Nederland werd eigenlijk de basis gelegd voor de uitbreidingsplannen van vele steden in ons land.
Het doel van deze wet was om het landelijk woningbouwbeleid in nieuwe en betere banen te leiden. De lokale overheden werden nu niet alleen verplicht om de nodige Bouw -en Woningvoorschriften voor hun gemeente vast te stellen, maar ook moesten zij de noodzakelijke uitbreidingsplannen voor hun gebied ontwikkelen en uitvoeren.
De snelle toename van de Nederlandse bevolking, met name door de industriële revolutie van de 19^{e} eeuw, bracht met zich mee dat er een dringende vraag ontstond naar moderne en betaalbare woningen voor de ingezetenen van zowel de steden als de dorpen.
De Rijksoverheid stimuleerde het bouwen van deze woningen door aan particuliere bouwverenigingen financiële middelen daartoe te verstrekken. Deze organisaties konden via de plaatselijke overheidsinstanties een beroep doen op deze kredieten ten behoeve van de benodigde bouw- en exploitatiekosten van haar woningen.
Evenals elders in het land was ook in ’s-Hertogenbosch de bouwkundige staat van vele woningen zeer erbarmelijk. Voor deze krotwoningen moesten veelal zeer hoge huren worden betaald door de betreffende bewoners.
Evenzo als in andere vestingsteden kampte men ook in onze stad met het probleem, dat er binnen de stadsmuren vrijwel geen grond beschikbaar was voor huizenbouw. De uitbreidingsmogelijkheden voor genoemde steden lagen vrijwel uitsluitend in gebieden die buiten de stadsmuren gelegen waren.
Deze gronden moesten echter, alvorens ze als bouwgrond dienst konden doen, aanmerkelijk worden opgehoogd. Dit zou echter een dermate kostbare zaak worden, dat men zich ook in onze stad de vraag stelde of deze gronden dan nog wel te benutten waren voor de bouw van betaalbare arbeiderswoningen.
Hoewel het Gemeentebestuur van onze stad er terdege van overtuigd was, dat er iets moest gebeuren aan de benarde situatie waarin de bewoners van deze krotwoningen verkeerden, was men er anderzijds toch ook van overtuigd dat de betreffende huurprijzen een bepaalde grens niet mochten overschrijden.
De beide hier aangehaalde uitgangspunten waren kennelijk zo moeilijk te combineren, dat onze stedelijke overheid in de eerste jaren van de 20^{e} eeuw al haar bestuurskunde moest aanwenden tot het opstellen van concrete plannen; de aanvullingen erop; en het omschrijven van deze voorstellen alsmede de berekeningen ervan.
In eerste instantie zonder veel merkbaar resultaat.
De geldende voorschriften en bepalingen van de Rijksoverheid waarmee men bij het opstellen van deze plannen te maken kreeg waren mede van invloed op de hoogte van de huurprijs van deze woningen. We moeten er wel aan toevoegen, dat ook de hoge grondprijs (waarop deze woningen gebouwd zouden worden) er de oorzaak van was, dat zij te duur werden voor die groep mensen waarvoor deze huizen eigenlijk bestemd waren.
Pas in 1912 ontving de toenmalige Directeur van Gemeentewerken in onze stad, (de heer *Kersemaekers)* de opdracht van het College van Burgemeester en Wethouders om met name voor het uitbreidingsplan “De Muntel“ een aantal varianten te ontwikkelen waaruit de Bossche Raad een keus kon maken.
In de geselecteerde plannen was rekening gehouden met o.a.:

De omlegging van de Zuid-Willemsvaart
(Huidig tracé: Gelderschedam - W. van Nassaulaan.)

De geprojecteerde school voor Kunst-Techniek en Ambacht

Voorzieningen voor de nieuwe veemarkt

In kleinere omvang een aantal mogelijkheden in deze wijk voor plantsoenen en speelplaatsen van kinderen,

Het uitbreken van W.O. 1 en de, mede daardoor, snel verslechterende economie in ons land, was er de oorzaak van dat de plaatselijke bestuurders zich gedwongen voelden (ook door de zeer sterk gestegen materiaal prijzen) het over een andere boeg te gooien.
Er werd nu een sterk afgeslankt voorstel inzake de stadsuitbreiding aan de Raad gepresenteerd waarin opgenomen waren de volgende voorstellen:

55 Hectaren uitbreiding: "De Bossche Velden"
e.e.a. gelegen ten noordwesten van het spoorweg-emplacement.
Deze grond is bestemd voor industrie; een havenplan en een bescheiden arbeiderswijk aan de westzijde van dit plan.

21 Hectaren uitbreiding: "Muntelplan"
Dit plan wordt aan de noord-oostzijde begrensd door de geprojecteerde omlegging van de Zuid-Willemsvaart;
Aan de westzijde door de Orthenscheweg;
Het overige door het Munteldijkje, dat hiervoor opgehoogd moet worden.

5,50 Hectaren uitbreiding: "De Bossche Pad"
Dit plan wordt aan de noord-oostzijde begrensd door de geprojecteerde omlegging van de Zuid-Willemsvaart.
Dit plan ligt oostwaarts van de Oostwal.

Nog voor er èèn spade grond verzet is voor dit plan krijgt het Gemeentebestuur een eerste tegenslag te incasseren.
De Directeur Gemeentewerken, *de heer Kersemaekers,* neemt medio 1916 afscheid in verband met zijn benoeming als Ingenieur van Provinciale Waterstaat in Noord-Brabant.
Als zijn opvolger wordt door het College van B. en W. benoemd de heer *J.H.E. Rückert.*
Met groot enthousiasme en voortvarendheid zet hij zijn schouders onder dit project.
Hij wordt de grote promotor van het uitbreidingsplan in onze stad.
Hij is ook de man die in de jaren 1917-1918 in de grote zaal van het Casino een aantal lezingen houdt over dit onderwerp voor het gehoor van de leden van Kamer van Koophandel en Fabrieken; Bestuurders van Bouwverenigingen; 's-Hertogenbosch Belang; etc.
Ook de verslaggever van de *Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant* was danig onder de indruk van de kundigheid en de voortvarendheid van deze nieuwe Directeur van Gemeentewerken. Eèn van zijn journalistieke bijdragen aan de verslaggeving omtrent de stadsuitbreiding besloot hij als volgt :

De nu gepresenteerde uitbreidingsplannen welke jarenlang zijn voorbereid zullen de Stad weer kunnen brengen in een nieuwe periode van bloei en opleving en haar aan de spits van de Brabantsche Steden brengen en haar terug voeren naar haar vroegere roem en grootheid.

Door het onverwachte overlijden van *de heer Rückert* op 15 November 1918 zou het zijn opvolger :

J. A. M. Perey

zijn, die aan de uitvoering van het (inmiddels gewijzigde) uitbreidingsplan leiding zou gaan geven.
Ook hij moest bij de verdere voortgang van dit werk zowel technische als financiële tegenslagen overwinnen.
Deze waren er de oorzaak van dat, niet alleen het tijdschema overschreden werd, maar ook de geplande uitgaven inzake de posten; ophoging der terreinen; de bestratingen; de rioleringen; etc.
Om de daardoor sterk gestegen grondprijs toch nog enigszins in de hand te houden stapte men van het idee af om hier uitsluitend eengezins-woningen te bouwen.
Misschien een pluspunt van deze hoge grondprijs was, dat er zich nu geen industrie vestigde op de Muntel.
In dit onderzoek willen wij ons beperken tot het: "Muntelplan".
Dit plan omhelsde het gebied, dat zich (volgens de nadere omschrijving van het opgestelde bestek) uitstrekte tussen:

Orthenweg; Munteldijk; en eene lijn getrokken in gebroken richting van de Aabrug bij het Hinthamereinde naar de 25 Elsche of Vliertsche brug gelegen in de weg naar Orthen.
De totale oppervlakte hiervan bedraagt: 21,50 Hectare.

De eerste taak waarvoor de Gemeentelijke Overheid zich geplaatst zag, was:

Om de daar aanwezige gronden in eigendom te verwerven.

Uit de: Bijlagen van de Raadsvergadering van 22 Maart 1918 blijkt, dat de Stedelijke Overheid met de eigenaren van de daar gelegen 21 percelen tot overeenstemming probeert te komen over de grondprijs.
Het College verzocht de Raad om haar te machtigen:

De getaxeerde bedragen aan de eigenaars uit te betalen.
Het totaal getaxeerde bedrag beliep: f. 55172, 19 ; met daarenboven de vergoedingen welke de Gemeente 's-Hertogenbosch volgens de Onteigeningswet aan de eigenaren moet vergoeden.

De hoogste prijs genoemd in de tabel van de betreffende: "Bijlagen"was de taxatie van: Perceel C. 1409-410, tegen een bedrag van: f. 7800,-- per Hectare.
Als laagste prijs gold het bedrag voor Perceel H. 3542 namelijk: f. 62,50 per Hectare.
In een aan het College gericht schrijven van 13 April 1918 wijzen de betreffende eigenaren het voorstel van de Gemeente af
Het Stadsbestuur moet nu, via nader overleg, alsnog proberen tot overeenstemming te komen. Uiteindelijk is men toch nog gedwongen om tegen 3 eigenaren een gerechtelijke procedure te starten om deze grond in eigendom te verwerven.

In geen enkel officieel document kunnen wij nadere informatie vinden over de bebouwing c/q de gesteldheid van de gronden in dit Muntelplan. Uit de bepalingen genoemd in het: *"Ontwerp - Contract inzake het Muntelplan,"* leiden we af dat er, alvorens men met de

uitvoering der ophogingen begint, nog een aantal sloopwerkzaamheden uitgevoerd moeten worden.
We lezen daarover in dit ontwerp:

> *Alle aanwezige perkoenpalen; (palen om dijkhellingen te beschermen); veldwerken; verdedigingswerken; moeten zorgvuldig worden opgenomen of uitgetrokken en zo nodig worden opgeslagen.*
> *Het hier omschrevene heeft een oppervlakte van plm. 3500 m2.*

Als opzichter bij de uitbreidingsplannen wordt door de Directeur van Gemeentewerken aangesteld in de rang van Technisch-Ambtenaar, de heer:

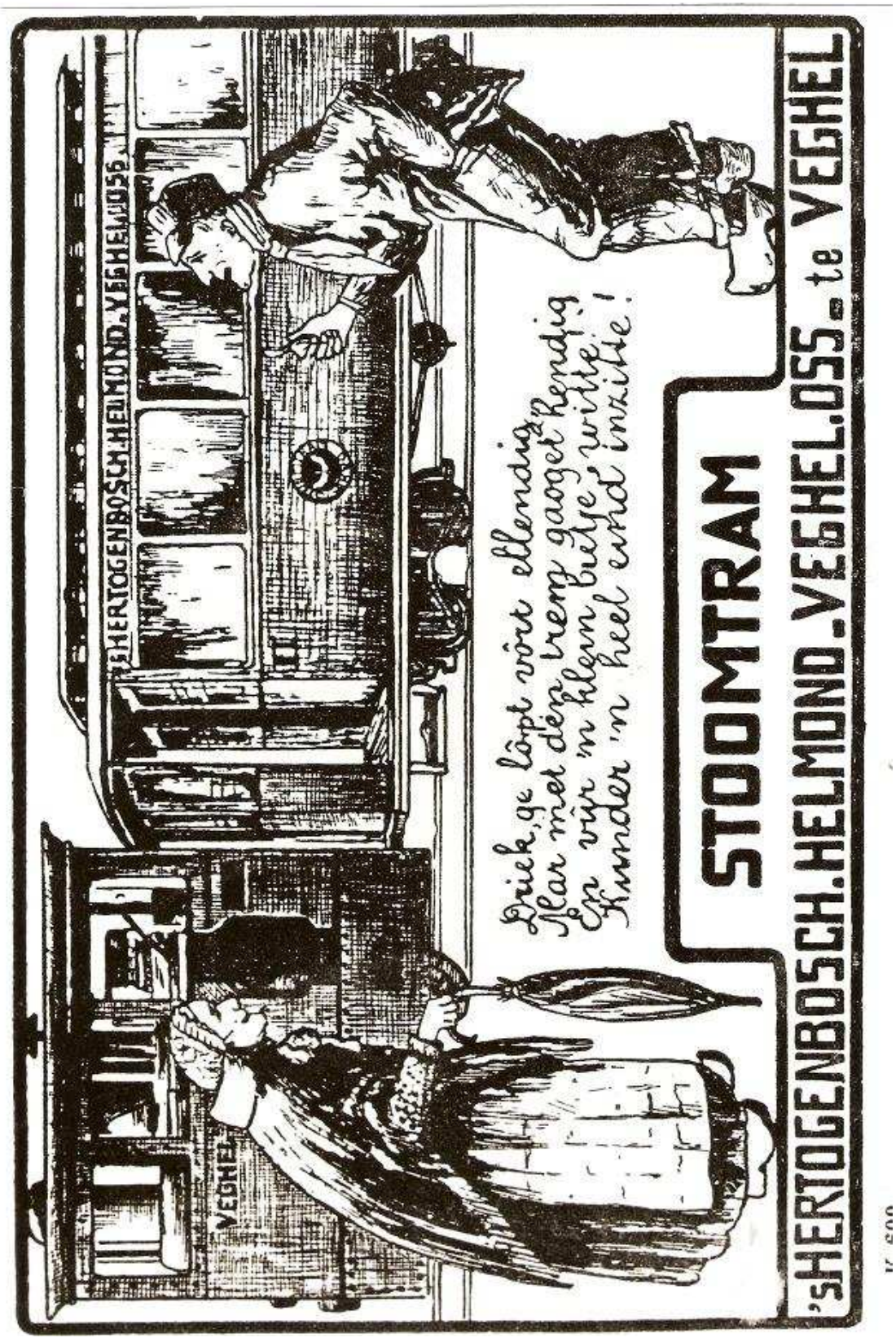
W. D. J. Hammecher.

Hij gaat in 1919 met zijn gezin wonen in de door de Gemeente 's-Hertogenbosch aangekochte boerderij van Spierings welke gelegen was op de hoek van de huidige Van der Weeghensingel/Citadellaan.
Het College van B. en W. dient een voorstel in om: f. 2400,00 beschikbaar te stellen voor de bouw van een directiekeet ten behoeve van deze ophogingen.
Uit de Raad ontstaat enige weerstand; *"Waarom geen tweede-handsch keet gekocht. ?"*
Het weerwoord van het College:

> *"Deze directiekeet moet dienst doen tijdens de gehele periode van het ophogingswerk. Het bedrag is ten volle verantwoord.*

Het voorstel wordt door de Raad aangenomen.

In Veghel werd reclame gemaakt voor de:
Stoomtram 's-Hertogenbosch Helmond Veghel Oss.

2a. Bestek: “Ophoging Muntel”

In het ontwerpbestek, dat opgesteld werd op 17 mei 1918, door het Gemeentebestuur van ’s-Hertogenbosch inzake: “ Ophoging terreinen der Stadsuitbreiding”, wordt het peil van de Muntel waarop alle hoogten en diepten op dit werk betrekking hebben als volgt aangehouden:

De Zuidoostelijke hardsteenen hoeksteen van het rondeel gelegen aan de Kasterenswal nabij de van Berckelstraat;
waarvan de bovenkant wordt geacht te liggen op:
7,28 meter plus N.A.P.

De totale oppervlakte van het op te hogen terrein in het Muntelplan bedroeg 21,50 Hectare.
Volgens berekeningen zou men hiervoor zo’n twee miljoen m3 zand nodig hebben.
In het ontwerpbestek krijgt de aannemer een zekere vrijheid wat betreft zijn keuze waar hij deze hoeveelheid grond vandaan wil halen.
Men geeft wel een nadere omschrijving omtrent de aanvoer van het benodigde zand.

In droge toestand.
door middel van spoorweg-materiaal.
De zandtrein moet bestaan uit een zo groot mogelijk aantal wagons.
Dit heeft tot doel (mede door het schiften en omleggen van de spoorlijnen) dat door de veroorzaakte druk de ophoging zo vast mogelijk wordt ingereden.

Door opspuiten.
waarbij de aannemer moet zorgen, dat de boven-oppervlakte zonder kuilen en/of gaten blijft en het water regelmatig wordt afgevoerd.

In een eerder stadium (medio 1917) waren er door het Gemeentebestuur een aantal ondernemingen tot inschrijving op dit werk uitgenodigd. Na opening der enveloppen met de uitgebrachte offerten bleek, dat er onderlinge prijsafspraken waren gemaakt tussen deze aannemers.
Het College constateerde: *“dat de aanbiedingen zeer hooge cijfers hadden.”*
Gelukkig voor het Gemeentebestuur was er echter een uitzondering: .
Aannemer Timmermans.
Het verschil in prijs bedroeg wel zo’n 40 cent per m3 zand, dit in vergelijking met de meeste andere inschrijvers op dit werk.
Genoemde Timmermans hanteerde in zijn offerte o.a. de volgende prijzen:

f. 0,52 per m3 zand voor de ophoging.

f. 1,00 per m3 klei transporteren. (raming Muntel 5000 m3).

f. 0,10 per m2 steken van graszoden.

f. 2,00 per m2 opnemen en weder aanbrengen van wegverhardingen.

f. 1,50 per m2 perkoenrij trekken en weer inheien.

Volgens het verslag van de Raadsvergadering van 10 Oktober 1917 werd er met deze aannemer een voorlopig contract gesloten.
Wellicht om bepaalde (ons onbekende) zakelijke redenen werd dit contract met de daaraan verbonden rechten enige tijd nadien overgedaan aan de voor dit werk speciaal opgerichte onderneming:

Naamloze Vennootschap
Aannemingsmaatschappij Den Bosch.
Opgericht; 26 Februari 1918.
Kapitaal; f. 200.000,00

Directie:
Willem Blankevoort
van de Haarlemsche Aannemingsfirma Blankevoort.
H.J.J.T. Timmermans
wonende alhier.

Ter verkrijging van het benodigde zand had Timmermans in eerste instantie een terrein in Rosmalen op het oog. In een daarop betrekking hebbend document wordt gesproken over: " Het bos van Lervin " (auteur: Lewin ?)
De benodigde hoeveelheid zand zou dan vanaf deze plaats per zandtrein vervoerd moeten worden naar de Muntel. Dit plan heeft men echter om meerdere redenen laten vervallen.

De nog steeds voortdurende W.O.1 veroorzaakte zowel schaarste als lange levertijden inzake de hiervoor benodigde materialen Met name gold dit voor de rails en wagons.

Het transport door middel van: "kiepkarren" per zandtrein vergde een extra inzet van 150 man personeel; e.e.a. zou een zeer sterke stijging van de loonkosten ten gevolge hebben.

Het regelmatig passeren van de in deze route liggende: Staats-Spoorweg overgang leverde verlies aan tijd op.

Een alternatief was om dit zand te winnen vanuit de polders in de directe omgeving van het Muntelproject.
Uit de berekening inzake de benodigde hoeveelheid zand voor deze ophoging kwam men tot de conclusie, dat de dan ontstane waterplas een oppervlakte zou hebben van ongeveer 10 hectare, terwijl de diepte zou liggen rond de 10 meter.Deze watermassa zou overigens zeer goed passen in een (nog te ontwikkelen) recreatieve functie van de terreinen die grenzen aan deze zijde van het genoemde project.
Een ander (en overigens zeer belangrijk) aspect om dit werk uit te voeren door middel van opspuiten was, dat deze grond dan een grotere bodemvastheid kreeg en daardoor sneller bebouwd kon worden.

De betrokkenen slagen erin de hiervoor benodigde gronden die gelegen waren in het **"Waterschap van de gecombineerde polders"** van:

De Vliert.
Het Ertveld.
Het Binnenland van Orthen.

De Heuf.
De Muntel.

in eigendom te verwerven.

De zandwinning zou plaats vinden door middel van: *een met kolen gestookte zandzuiger.* Deze installatie was in staat het gewonnen zand via grote ronde stalen buizen aan te voeren op de juiste plaats van het opspuiten. Daarmee werd het intensieve werk van het transport door middel van *"Kiepkarren"* voorkomen.
De naam voor de dan ontstane plas had men (gezien bepaalde overeenkomsten met een eerdere zandwinning te Vught) ook al bedacht; nl. **"De IJzeren Vrouw"**.
Terwijl de aannemer druk doende was met de opbouw en in bedrijf stellen van de zandzuiger en alles van een leien dakje leek te gaan, kwam er toch totaal onverwachts een kink in de kabel.
Het eerder genoemde Waterschap, dat deze polders in beheer had, vaardigde **een keur** uit. Dit was een bestuursmaatregel met zeer vergaande consequenties.Met onmiddellijke ingang verbood zij eenieder om de onder haar bestuur staande landerijen:

Te ontgronden ; af te graven of uit te graven ,
e.e.a. tot een niveau lager dan 2,20 mtr. boven Amsterdams Peil.

Deze maatregel was funest voor het realiseren van het ophogen der gronden c/q het uitbreidingsplan "De Muntel" in de Gemeente 's-Hertogenbosch.
Het was immers de bedoeling, dat er op deze plaats zand gewonnen zou worden tot een diepte van 10 meter. De Baggermaatschappij kon (naar aanleiding van het genomen besluit door het Waterschap) geen andere beslissing nemen dan het werk stil te leggen.
De vraag kan gesteld worden: Wat waren toch de achtergronden van deze opstelling door het betreffende Waterschap ?.
Het antwoord moeten we zoeken in de wijze waarop het Waterschap haar inkomsten verkreeg en hoe de aanslagen daarvoor werden vastgesteld.

Het water in de polders was onbelast.
Dit in tegenstelling tot het grondoppervlak in deze polders dat juist wel belast was.

Wellicht niet in de beste stemming ging het College van B. en W. aan de onderhandelingstafel zitten om met het Waterschap tot een vergelijk te komen.
De vroede vaderen hadden een stille hoop, dat onze stad toch een bevredigend resultaat zou boeken bij deze onderhandelingen. Temeer, omdat andere oplossingen voor het betreffende geschil eigenlijk niet voorhanden waren.
Hoewel men uiteindelijk een compromis bereikte (waarbij de Baggermaatschappij ten dele tegemoet kwam aan de financiële eisen van het Waterschap, met betrekking tot de vergoeding voor het verlies aan inkomsten) was onze stad in zekere zin toch de verliezer in dit duel. Toen het werk uiteindelijk kon worden hervat was men wel 10 maanden achter geraakt op het schema.

De aannemer begon met de aanleg c/q verhoging van de dijk rondom het Muntelterrein. De betreffende zandzuiger was berekend op een capaciteit van zo'n 3000 m3 zand per dag. Deze productie was absoluut noodzakelijk omdat de Baggermaatschappij (volgens de gesloten overeenkomst) het gehele werk binnen 15 maanden moest opleveren.

Kort na de officiële start van dit werk kreeg men echter opnieuw met tegenslag te maken. Om de zandzuiger deze genoemde hoeveelheid te laten produceren moest men wel de beschikking hebben over minimaal 175 ton kolen per maand.
De Brandstoffencommissie (door de landelijke overheid ingesteld) kon slechts 30 ton kolen per maand toewijzen voor dit baggerobject. Dit in verband met de enorme schaarste aan kolen in ons land.
Het College richtte een dringend verzoek aan de bevoegde instanties om dit rantsoen aanmerkelijk te verhogen. Jammer genoeg zonder al te veel resultaat.
In de vergadering van 23 Januari 1919 deelde de Burgemeester, tot zijn genoegen, aan de Raadsleden mee, dat er waarschijnlijk in Februari weer (voldoende) kolen beschikbaar zouden zijn voor de zandzuiger. Dit was vooral te danken aan de bemiddeling van:

De Minister van Landbouw-Nijverheid en Handel
de Heer van Ysselstein
en
De Minister van Arbeid
de Heer Mr P. Aalbersen.

Helaas had men te vroeg gejuicht.
De geleverde kolen waren van een dusdanige inferieure kwaliteit, dat ze absoluut niet geschikt bleken te zijn voor het onder stoom houden en aandrijven van deze zandzuiger.
Goede raad was duur.
Er werden technische aanpassingen verricht aan de betreffende installatie welke o.a. bestonden uit:

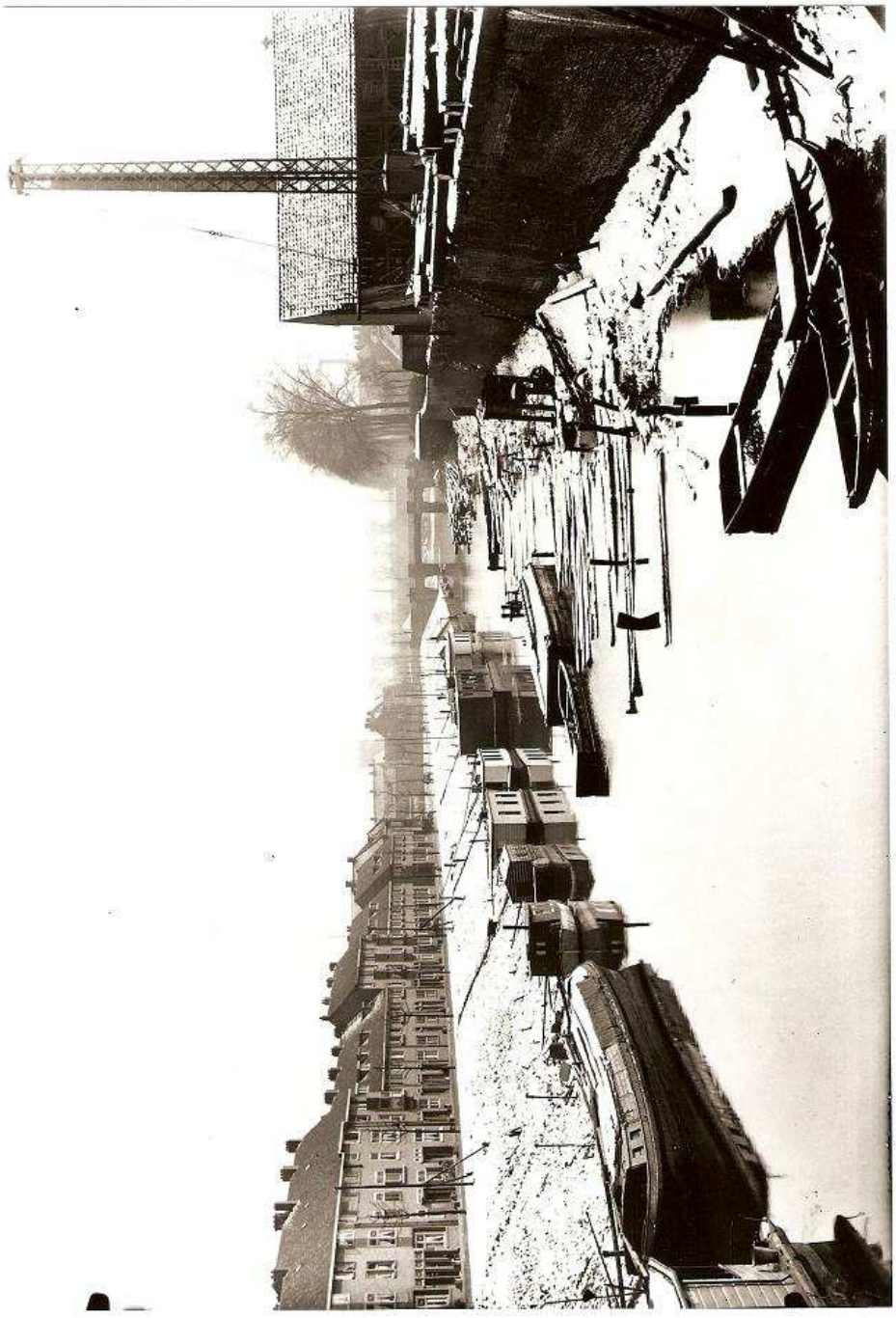
De aanleg van een trekforceer inrichting met stoom-aanblazing.

Kort na deze aanpassing werd aan de aannemer de levering van Engelse industrie kolen in het vooruitzicht gesteld. Deze waren veel beter geschikt voor dit baggerobject.

Door de vele tegenslagen bij de uitvoering, de sterk verhoogde materiaal prijzen en de stijging van de loonkosten in verband met de invoering van de 8-urige werkdag, dreigde “Baggermaatschappij Den Bosch” in financiële moeilijkheden te geraken.
De Maatschappij vroeg (en kreeg) in 1920 van de Gemeente ’s-Hertogenbosch een toeslag op haar aannemingssom inzake het werk “Ophoging Muntel”.

Op deze foto uit het jaar 1932 zien we links de woningen aan de Van der Weeghensingel en rechts Houthandel Venrooy.

De boomstammen in de rivier de Aa mochten deze vaart met ten hoogste 2 à 3 meter versmallen, zodat er voldoende doorvaart voor de schepen overbleef.

2b. Het Bouwrijp maken van de gronden

Door de realisatie van het Muntelproject was het gemeentebestuur van onze stad in de gelegenheid om plannen en voorstellen te ontwikkelen inzake de inrichting van dit gebied. Veel van de naar voren gebrachte suggesties hebben nauwelijks de tekentafel gehaald voor een verdere uitwerking. Andere voorstellen zijn voortijdig ingetrokken door het stadsbestuur.
De redenen:

enerzijds, omdat elders in de stad betere mogelijkheden beschikbaar waren;
anderzijds, omdat ze bij een nadere beschouwing niet haalbaar bleken.

Van deze voorstellen noemen wij:

Maria en Sint Jans-Lyceum
Kinderspeelplaats
Sport en badhuis
*Oefen en sportterrein**

*Dit voorstel werd per 1 December 1937 nader uitgewerkt als ”speeltuin” waarvoor de gemeente aan de betreffende stichting een vergunning verstrekte.

In dit hoofdstuk willen wij onze aandacht richten op al die voorstellen; suggesties; ideeën; plannen; ontwerpen; beschrijvingen of hoe ze dan ook mogen heten, die met betrekking tot het Muntelproject gelanceerd zijn.
Soms zijn ze van werkelijk belang geweest voor deze wijk en ook uitgevoerd. Een andere categorie behoort toe aan de geschiedenis en de wetenswaardigheden van de Muntel.
Wij hebben de hierop betrekking hebbende tekst in kleine afzonderlijke hoofdstukken ingedeeld:

De Rooilijnen

De afstand van rooilijn tot rooilijn was voor sommige straten met laagbouw vastgesteld op 10 meter. Voor de overige straten werd 12,50 meter aangehouden.
Een gedeelte hiervan werd bestraat; het resterende van deze grond aan de bewoners verhuurd met als verplichting dit in gebruik te nemen als voortuin.
Het op deze conditie verhuren van grond door de gemeentelijke overheid had als voordeel, dat, indien deze straten in de toekomst het verkeersaanbod niet meer aankonden, de gemeente zonder al te veel problemen de huur van deze grond (tuinen) op mocht zeggen en de straat kon verbreden.
Het verhuren van de omschreven grond aan de betreffende bewoners geschiedde tegen een prijs die was gebaseerd op een aantal gegevens verkregen uit de kostenberekening omtrent: “Ophoging Muntel” zoals: aankoop landerijen; opspuiten; rioolkosten; etc.
Er werden voor deze gronden drie huurprijs-klassen aangehouden

A	*f 12,15 m2*	*per jaar*
B	*f 8,00 m2*	*per jaar*
C	*f 5,00 m2*	*per jaar*

In 1925 werd er vanuit de Gemeenteraad de vraag gesteld aan het College of het mogelijk was (mede in verband met daling van de rentevoet) de huurprijs van deze gronden te verlagen.
Het College wees dit verzoek af.
In 1938 werd deze vraag opnieuw gesteld aan het College van B en W.
Zij kwamen nu tot de conclusie, dat het niet langer noodzakelijk was om deze gronden te blijven reserveren voor een eventuele uitbreiding van de straten. Men concludeerde:

> *Dat het verkeer vrijwel geen gebruik zal maken van de straten op de Muntel; dat het doorgaande verkeer zich zal verplaatsen door de inmiddels ontwikkelde wijk: "De Vliert".*

Het voorstel werd gedaan; de betreffende tuinen op de Muntel zijn te koop tegen een vierkante meterprijs, welke in rekening werd gebracht voor de gronden in de wijk De Vliert.
Afhankelijk in welk blok van de Muntelwijk men ingedeeld was, konden de bewoners de grond van hun tuintjes in eigendom verwerven tegen een prijs van:

Blok A	*f 12,50*	*per m2*
Blok B	*f 10,00*	*per m2*
Blok C	*f 7,50*	*per m2*

De gemeente bepaalde nog, dat de betreffende koopsom ineens betaald kon worden of in 15 gelijke delen.

Bewaking

Het was beslist niet zo,dat het vandalisme in die dagen hoogtij vierde. Ik denk eerder, dat het een verschijnsel was wat bij die tijd hoorde: *de bewaker*.
Bij de aanleg van de rioleringen op de Muntel werd voor de:*"Werving van Wakers"* een beroep gedaan op werkloze Bosschenaren.
De verdiensten waren:

35 cents per uur op den dag. *50 cents per uur des s'nachts.*

De aannemers kregen (voor het in dienst nemen van personen uit deze categorie) van de gemeentelijke overheid een vergoeding: de zogenaamde C*risis toeslag.*
Ook ongeschoolde bouwvakkers konden bij deze stadsuitbreiding te werk worden gesteld en wel: *tegen uurlonen van 45 en 50 en 55 cents*.

Een bijzonder Muntel-verhaal

Sommige verhalen (ook op de Muntel) gaan in de loop der jaren een eigen leven leiden.
Eèn ervan betreft het verhaal over het opspuiten van de Muntel-terreinen.
Er zou te weinig toezicht zijn geweest op dit werk.
De aannemer was daardoor in de gelegenheid om minder zand te baggeren en te spuiten dan in het bestek vermeld stond.

Het gevolg viel te raden; er ontstonden stukken terrein op de Muntel die onder het aangegeven peil lagen.
Als bewijs voor deze stelling werd steevast verwezen naar een aantal dubbele dorpels bij de voordeuren van sommige woningen op de Pelssingel / Pieter de Vreedestraat.
Dit zou zijn oorzaak vinden in het aangehaalde feit.
Zou het ook werkelijk zo zijn ?

Aa - Eilandje

Eèn van de plannen (die door de Stedelijke Overheid ten aanzien van het Muntelproject werd ontwikkeld) betrof het eilandje bij het Gemeentelijk Zwembassin.
Deze zweminrichting was in 1884 in gebruik genomen en heeft tot mei 1934 dienst gedaan.
Rond dat tijdstip werd de zweminrichting: "De IJzeren Vrouw" geopend.
Betreffende het "Aa-eilandje", waarop toen ook gevestigd was: *De Gemeentelijke Boomkwekerijen en de Barak voor Besmettelijke Ziekten* was door de Dienst Gemeentewerken een aantrekkelijk plan ontwikkeld.
Door de aanleg van een bijzonder plantsoen park zou hier, aldus de Directeur van de genoemde Dienst,

Een prachtig stuk natuur ontstaan zoals weinig wijken in andere steden dit kennen.

Het eilandje zou daartoe worden opgehoogd terwijl bovendien zowel de kwekerij als de Barak naar *"elders in de stad"* overgebracht zou worden.
Helaas is dit bij een plan gebleven.
Als een zekere compensatie kreeg de Muntelwijk wel in haar directe omgeving het prachtig aangelegde Prins Hendrikpark rond de IJzeren Vrouw.

Inwateren van Boomstammen

Er zou gèèn industrie op de Muntel komen.
Toch vonden we bij het nazien van de archieven die betrekking hebben op het Muntel-project een aantal gegevens over Houthandelaren.
Beide gegevens zijn afkomstig uit het jaar 1919 en betroffen vergunningen voor het:

"Wateren en neerleggen van boomstammen in de Aa".

Ze werden verstrekt aan:

I.Venrooy,
Inzake het talud vanaf de Vliertstraat.
De pachtprijs bedraagt f 42,30 per jaar

A.Damen.
Inzake het talud nabij de van Berckelstraat tot een lengte van 350 meter met uitzondering van het gedeelte gelegen onder en direct nabij de aanwezige brug.
De pachtprijs bedraagt f.100,- per jaar.

Aan de beide vergunningen was de navolgende voorwaarde verbonden:

> *Dat de breedte van de vaart ten hoogste met 2 à 3 meter mag worden versmald, zodat er voldoende doorvaart voor de scheepvaart blijft.*

Beide ondernemingen leverden hun hout producten zowel:*"aan stam als op maat gezaagd"*.

Leidingen en Kabels

In de "Bijlagen van de Raadsvergaderingen over het jaar 1920" vonden we enkele korte berichtjes over deze onderwerpen.

> *Inmiddels hebben B.en W. ook aangekocht een totale lengte van 3 kilometer buizen voor het waterleidingnet.*
>
> *De Raad heeft een crediet goed gekeurd van f. 100.000,--betreffende aankoop electriciteits kabels voor de Muntel en Orthen.,*
>
> *De buizen bestemd voor de levering van gas zal men wellicht in Duitsland kunnen kopen tegen een prijs van f. 12,40 per meter.*

Trottoirtegels

In het verslag van de Raadsvergadering van 27 December 1920 lazen we, dat er door het College van B. en W. een krediet wordt gevraagd voor de aankoop van tegels.
In het geheel worden voor de Hoofdstraten van het Muntelterrein en De Bossche Pad nodig geacht **21000 m2 trottoirtegels.**
Er wordt aan de Raad voorgesteld om deze te order te plaatsen bij:

A. Geldens te Nijmegen

nader als volgt omschreven:

Duitsche Basaltine Tegels à f. 2,75 per m2

Granitoid Tegels à f. 3,00 per m2

Rioleringen.

De voorkeur inzake het rioleringssysteem voor de Muntel ging uit naar de aanleg van het:
Isaac Shone Systeem
Het kenmerkende hiervan was:een tweetal gescheiden stelsels.
Het ene stelsel voerde het hemelwater af ; het andere stelsel de overige rioolstoffen.

Als laagste inschrijver kwam uit de bus:

W.J.G. van Haaren uit Vught met een bedrag van f 78.770,--

Het werk werd in 1921 aan hem opgedragen.

Helaas ontstonden er nogal wat problemen met deze aannemer over de uitvoering van het werk wat uiteindelijk uitmondde in een proces tussen de Gemeente ‘s-Hertogenbosch en Aannemer van Haaren.
Hoewel de Gemeente bij de uitspraak in het gelijk werd gesteld had dit toch weinig effect want de aannemer was inmiddels failliet.

Het Gemeentelijk Zwembassin

De Muntelbewoners hadden de luxe, dat er in de nabijheid van hun wijk in de daar stromende rivier de Aa het Gemeentelijk Zwembassin was gelegen, hetwelk te bereiken was via een houten bruggetje vanaf de Noordwal.
De hier genoemde naam “Gemeentelijk Zwembassin” werd vooral gebruikt in officiële stukken; de Bosschenaren spraken liever over de *“Zwemkom”*.
Deze zwemplaats was in 1884 door de Gemeente ’s-Hertogenbosch ingericht en voornamelijk bedoeld voor haar minder draagkrachtige bewoners.
De meer gegoede burgerij ging zwemmen in de Militaire-Badinrichting welke enkele uren per dag hiervoor beschikbaar was gesteld. Deze was eveneens gelegen in de rivier de Aa nabij de plaats waar zich nu de kerk van Antonius en Barbera bevindt.
In 1908 werden aan deze Gemeentelijke Zweminrichting een aantal verbeteringen uitgevoerd door de betreffende Dienst. Dit was noodzakelijk omdat ondermeer; het zwemwater door het aanslibben van zand te ondiep was geworden; de rivierbedding bezaaid lag met stenen; de doorstroming van het water door de groei van het vele onkruid niet meer mogelijk was.

Bij het doorlezen van de archieven werd onze aandacht getrokken door een bepaald agendapunt op de Raadsvergadering van 24 Januari 1924.
Hierin vraagt het College aan de Raad om een extra krediet van f. 2900,-- beschikbaar te stellen voor aanpassingen aan de Gemeentelijke Zweminrichting.

> *e.e.a. is nodig voor het treffen van voorzieningen aan het Zwembassin welke noodzakelijk zijn, wijl men vanuit de daar gelegen woningen aan de Pelssingel in de hokjes kan zien.*

De voorzieningen zullen bestaan uit:

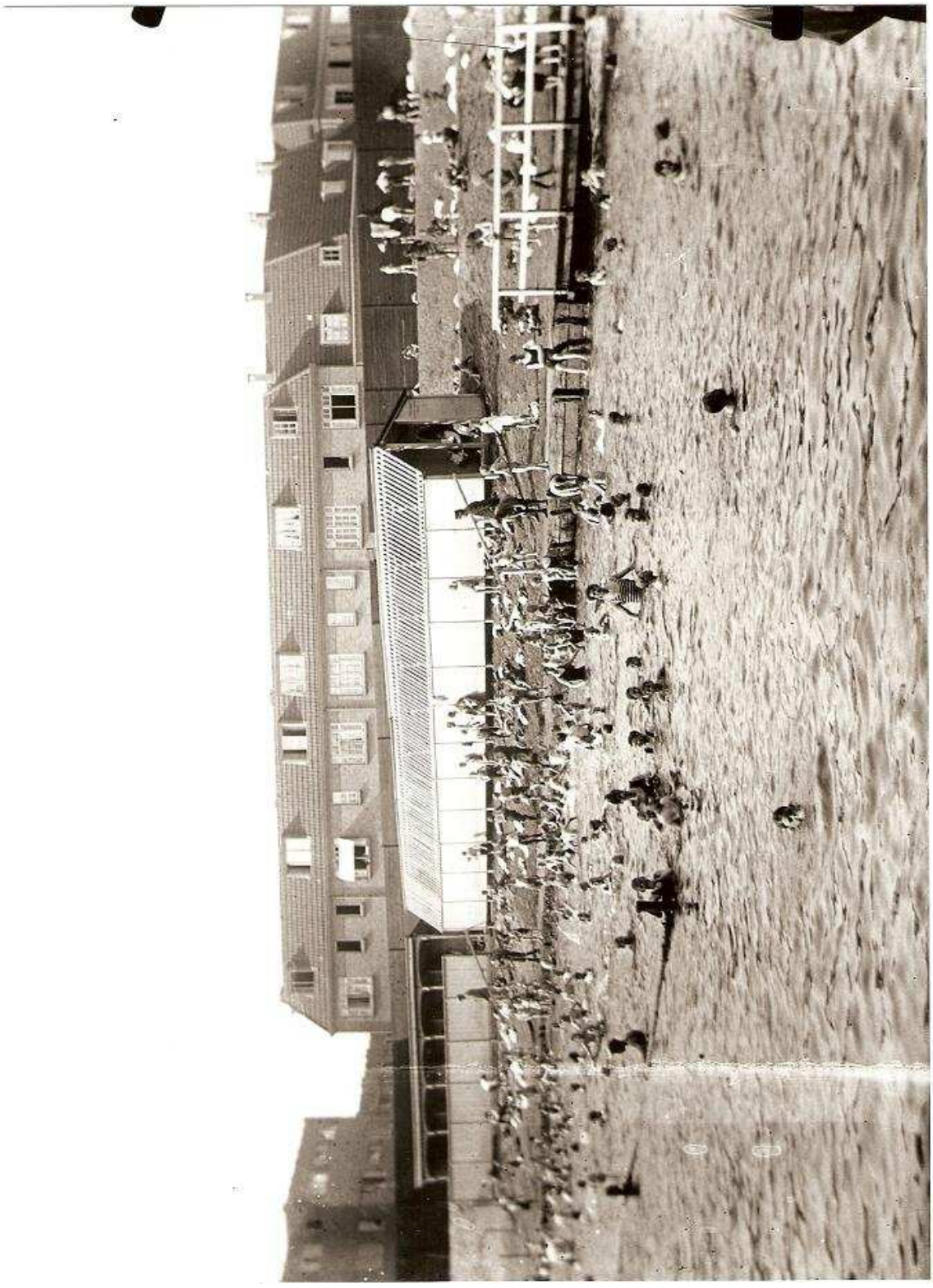
a. *Schutting van het Zwembassin te brengen tot op de kruin van het talud.*
b. *Beplanting aan te brengen.*
c. *Middels het aanbrengen van latwerk het inkijken in de kleedloodsen onmogelijk te maken.*

In deze periode werden ook de nieuwe entree prijzen ten behoeve van het Gemeentelijk Zwembassin door de Raad vastgesteld.

Entree Klasse A.		
	Met afzonderlijke kleedkamers	*f. 0,10*
	Privé abonnement per jaar	*f. 2,00*
	Gezins abonnement per jaar	*f. 5,00*
Entree Klasse B.		
	Met open kleedkamers	*f. 0,03*
	Privé abonnement per jaar	*f. 0,75*
	Gezins abonnement. per jaar	*f. 2,50*

DE ZWEMKOM

Op de achtergrond de huizen aan de Pelssingel van de woningbouw vereniging voor onderofficieren " Ons Belang ".

3. Bouwen op de Muntel

Voor zover wij bij ons onderzoek inzake “De Muntel” konden nagaan, stond op de Agenda van de Gemeenteraad ’s-Hertogenbosch welke op 2 December 1919 gehouden werd, voor de eerste maal het onderwerp “Bouwplannen op de Muntel” vermeld.
Het betrof aanvragen van de Bouwverenigingen:

Ons Belang *Broederhulp* *Mgr. Prinsen.*
(in een eerder stadium moet er al grond verkocht zijn aan de Citadellaan ten behoeve van woningen voor Spoorwegbeambten.)

In de daarop volgende vergaderingen vormde dit onderwerp èèn van de vaste agendapunten in de Bossche Gemeenteraad. Deze aanvragen voor bouwkavels kwamen zowel van Bouwverenigingen als van particulieren.
Hoewel er geen duidelijke scheiding te trekken valt, zien we toch dat in de periode 1920-1925 vooral de woningbouwverenigingen actief waren in de “Bouwplannen Muntel”. Een verklaring hiervoor moeten we zoeken in de financiële mogelijkheden die de Woningwet van 1901 aan deze verenigingen bood.
Na de genoemde periode zien we een toename van de particuliere aanvragen. Dit werd misschien ook min of meer in de hand gewerkt, doordat de Rijksoverheid de steun aan de Bouwverenigingen beëindigde. Naar haar mening, “omdat de ergste woningnood voorbij zou zijn”.
Incidenteel komen we na 1925 nog Bouwverenigingen tegen, welke Rijkssubsidie hebben gekregen voor hun bouwplannen.
Overigens is de Gemeente ’s-Hertogenbosch niet altijd even gelukkig geweest met deze verenigingen. Vooral de jaarlijkse exploitatie-tekorten, waarvoor de Gemeente moest opdraaien, vormden een telkens terugkerend knelpunt.

De Directeur van Gemeentewerken (*de Heer Perey)* was in 1920 zeer optimistisch gestemd over de verkoop van bouwgrond op de Muntel. Hij ging er van uit dat binnen 2 à 3 jaar alle kavels verkocht zouden zijn.
Deze veronderstelling is helaas niet uitgekomen. Zo’n 10 jaar nadien bleken er nog verschillende stukken grond op de Muntel braak te liggen. De oorzaak hiervan moeten we zoeken zowel in de hoge grondprijs (veroorzaakt door de kostbare ophoging van dit project), als in de sterk gestegen materiaalprijzen en de hoge loonkosten in deze periode.
De koopprijs van een vierkante meter grond op de Muntel werd bepaald door het gegeven in welk “BLOK” deze grond gelegen was. In 1922 waren deze kavels namelijk door het Gemeentebestuur ingedeeld in 3 blokken: A ; B ;en C. Blok A was het duurste: f. 17,50 per m2.

In een latere periode, toen bleek dat de verkoop van grond op de Muntel stagneerde, vroeg het College aan de Raad om een grotere vrijheid bij het rechtstreeks onderhandelen met de geïnteresseerden.
Vanaf 1926 constateren we, dat er een grotere variatie bestaat in prijzen waarvoor de grond in deze wijk wordt aangeboden. In het bovengenoemde jaar worden er percelen verkocht waarbij de navolgende prijzen worden gehanteerd:

Arnoud van Gelderstraat *f. 13,50 per m2.*

Van der Venstraat	*f. 11,00 per m2.*
Twaalfmorgenstraat.	*f. 8,00 per m2.*
Van der Weeghensingel	*f. 12,00 per m2.*
Geert van Woustraat	*f. 16,00 per m2.*

Een overzicht uit 1928 laat ons zien, dat er een lichte stijging valt waar te nemen in de grondprijs.

Gelderschedam	*f. 16,00 per m2.*
Twaalfmorgenstraat	*f. 9,00 per m2.*
Van der Weeghensingel	*f. 13,50 per m2.*

Hoewel in de daaropvolgende jaren regelmatig besluiten over verkoop van gronden in de Raadsvergaderingen worden afgehandeld, hebben we de overtuiging dat dit aantal beneden de bijgestelde verwachtingen blijft.
In 1931 is er een sprake van een "topjaar". We noteren:

Moliusstraat	*f.12,50 per m2*
IJsselsteinstraat	*f.13,50 per m2*
Arnoud van Gelderstraat	*f.13,50 per m2*
Taxandriaplein	*f.13,50 per m2*
Noremborghstraat	*f.15,00 per m2 en f.16,00 per m2.*
Duhamelplein	*f.16,00 per m2.*
Jan Schöfferlaan	*f.16,00 per m2*

Op 12 Februari 1931 diende **S. Sybesma** mede namens onderstaande bewoners het verzoek in om aan hen te verkopen "8 kavels gelegen aan de Geert van Woustraat tegen een prijs van f. 14,50 per m2".

H.J.J. v.d. Laar.	**H. v.d. Leeuwen.**
A.J.M.A. Sweens.	**H. Klap.**
L.Th.M. Kaanders.	**J.C.H. Bonnier.**
D.P.J.M. Verkuyl-de Rooy.	

In hetzelfde jaar hoopte het Gemeentebestuur nòg een goede slag te slaan.
Het gaat om de gronden die gereserveerd waren voor het Maria en St. Janslyceum aan de Jan Schöfferlaan---Duhamelplein---van Noremborghstraat.

Er was een aanvraag binnen gekomen van de: *Zusters van het arme kindje Jezus.*
Het ging om de realisatie van een bouwplan betreffende een: *Pension; Kinderhuis en een Zusterhuis.*
De prijs blijkt te hoog; de reservering van de grond wordt ingetrokken.

In het Stadsarchief hadden wij de mogelijkheid de verslagen van de Raadsvergaderingen over de jaren 1918-1940 in te zien.
Zonder te pretenderen, dat deze compleet is, hebben we hieruit een lijst samengesteld met gegevens die betrekking hebben op bouwwerkzaamheden in het uitbreidingsplan "De Muntel".

Woningen en winkels gelegen aan de hoek Hennequinstraat /van Noremborghstraat.

Jaar 1927 Architect J. v.d. Berg.

Woningbouwvereniging: Eigen Bezit Opgericht: Januari 1903 R.K.

Jaar 1925 Aankoop grond: 3700 m2 à f. 10,00.
Jaar 1926 Bouw van 76 woningen aan Pelssingel; Gheert van Calcarplein.
Architect: A.J. van Kempen.

Jaar 1930 Aankoop grond: 1940 m2 à f. 11,00
Jaar 1931 Bouw van 38 woningen aan Taxandriaplein; IJsselsteinstraat; Koedijkstr.
Architect: C.M. Evers.
Aannemer: Gebroeders Struycken te Tilburg.

Woningbouwvereniging: Mgr. Prinsen Opgericht: 6 November 1916 R.K.

Jaar 1923 Aankoop grond Muntelplein e.o. Prijs: f. 8,50 per m2.
Architecten: v.d. Berg v.d. Valk.
Aannemer: L. Broker.

Jaar 1931 Aankoop grond Citadellaan; W. van Nassaulaan.
Architecten: v.d. Berg Ph. Knoers.

Aan de Bouwvereniging Mgr. Prinsen werd door het Gemeentebestuur van 's-Hertogenbosch op de grondprijs een korting verleend van f. 1,50 per m2.
De reden hiervan was, "om de stichtingsprijs van deze woningen niet boven het door de Rijksoverheid gestelde limiet uit te laten komen".

Woningbouwvereniging: Sint Joseph Opgericht: 16 April 1919 R.K

Jaar 1921 Aankoop grond aan: Pelssingel; Gh. van Calcarplein; P. Vreedestraat voor de bouw van 68 woningen.
Architect: H.W. Valk.
Aannemer: H. van Kessel.

De eisen gesteld aan de kwaliteit van deze huizen werden nog wel eens ondergeschikt gemaakt aan het streven van de Bouwverenigingen om ze, tegen een vooraf met hun leden overeen gekomen prijs, te verhuren.
Een standpunt, dat in een aantal gevallen van invloed was op het onderhoud van deze panden. Zo moest men reeds binnen 10 jaar na oplevering van de hierboven genoemde bouw constateren, dat er tijdens de bouwwerkzaamheden grove fouten waren gemaakt in de uitvoering.

De rioolbuizen waren in doorsnede te krap, met als gevolg regelmatig verstoppingen.
De deuren en kozijnen waren van een slechte kwaliteit.
De gebruikte specie voor het buiten-metselwerk was ronduit slecht.
Ook het gebruik van rietmatten voor de plafonds bleek geen gelukkige keuze te zijn.

In 1937 wordt er tussen de Woningbouwvereniging en het Gemeentebestuur van ’s-Hertogenbosch overeenstemming bereikt inzake verbeteringen aan de daken.
Hiermee is een bedrag gemoeid van: f. 23.209,--
Het Rijk vergoedt: f. 18925,--; de Gemeente neemt het restant voor haar rekening.

De hier genoemde Bouwvereniging start in 1931 met de bouw van een 2e blok op de Muntel. Deze was gelegen op een perceel grond aan de Arnoud van Gelderstraat en de Frederik van Egmontstraat.
De architect was: Ph. Knoers en de aannemer: N.V. Provinciaal Bouwbedrijf.

Bouwvereniging voor de Middenstand Opgericht: Augustus 1919 R.K.

Deze Vereniging diende o.a. een plan in voor de bouw van 21 middenstandswoningen.
Als grondprijzen worden in het betreffende jaar (1921) hiervoor genoemd: f. 17,50 en f. 18,50 per m2.

Bouwvereniging: Ons Belang P. T. T. Personeel

Jaar 1922 Aankoop grond voor de bouw van 50 woningen aan de Lange-Tuinstraat e.o.
Architect: Kaijser.
Aannemer: Gebroeders van Crey.

Woningbouwvereniging: Ons Belang Onder Officieren

Opgericht: 18 November 1919 te Amersfoort.
Jaar 1920. Aankoop grond voor 94 woningen en 2 winkels aan de Pelssingel e.o.
Architect: J.B. van Haar.

Woningbouwvereniging: Broederhulp Opgericht: l December 1919 Neutraal

Jaar 1920-1921 Aankoop grond voor 44 woningen aan de Korte-Tuinstraat; Lange-Tuinstraat en Twaalfmorgenstraat.
Architect: J. v.d. Berg.

Opzichter: Beunis.
Aannemer: Veenendaal en van Gulik.

In 1928 werd door het bestuur van Bouwvereniging Broederhulp een voorstel ingebracht om het binnenplein van genoemd complex in te richten tot speeltuin. Er werd hiervoor een krediet aangevraagd bij het Gemeentebestuur.Dit werd echter afgewezen door het College.
Een nieuw voorstel inzake dit onderwerp was de aanvraag om een deel van het binnenterrein te voorzien van gewoon zand waaraan dan de vergunning was verbonden, dat de kinderen hier mochten graven; het resterende deel zou dan gevuld worden met een hardere ondergrond.
Een nieuw ingediend voorstel gaat over de aankoop van deze grond door de Bouwvereniging; om deze oppervlakte vervolgens te verdelen onder de bewoners van deze huizen ten behoeve van tuintjes. Het poortgebouw zou in dat geval gedicht worden door middel van een te bouwen woning.
De voorkeur van beide partijen ging uit naar het laatste voorstel.

Woningbouwvereniging: Patrimonium Opgericht: 1 Februari 1920 Prot.

Jaar 1920 Aankoop grond voor 32 arbeiderswoningen en l winkelhuis gelegen aan de Koedijkstraat e.o.
Architect: J. Danser. Jr.
Aannemer: De Bond.

Woningbouwvereniging: Beter Wonen Opgericht: 8 April 1920 Soc.

In het verslag van de Raadsvergadering van 24 Februari 1921 werd melding gemaakt van een bouwaanvraag door deze Bouwvereniging betreffende 48 arbeiderswoningen.
Inzake de architect en de aannemer zijn ons geen gegevens bekend.

Kerk en Pastorie: Sint Antonius van Padua

Aankoop van de grond:

1471,80 m2.	Klasse	A.	f. 17,50 m2.
1088 m2.	Klasse	B.	f. 12,50 m2.
319 m2.	Klasse	C.	f. 8,50 m2.

Architect: W. te Riele.
Aannemers: Berusten en Braam.
Aannemingssom: f. 198.360,00
Opening van de Kerk:11 April 1924.
Sloop van de Kerk: 1983.

Katholieke Scholen

Jongensschool: gehuisvest aan de Gelderschedam
24 Juni 1925-Juni 1929.

gehuisvest aan de Graafseweg in de parochieschool van Antonius en Barbera Juni 1929 - medio 1932.

gehuisvest aan de Jan Schöfferlaan nieuwbouw 1932

Meisjesschool: gehuisvest aan de Gelderschedam vanaf 2 September 1929.

Kleuterschool: In 1930 aanvraag ingediend inzake aankoop van een bouwkavel.

Klooster: "Zoete Moeder"

De "Zusters van Schijndel" vestigden zich op de Muntel in het klooster aan de Nemiusstraat op 28 December 1929.
Zij verzorgden het onderwijs aan de meisjesschool alsmede het kleuter onderwijs.
In 1935 werd een pension voor: "Oudere Dames en Heeren" opgericht aan de Jan Schöfferlaan en de Geert van Woustraat.

Veemarkt

Om een aantal redenen werd het plan om de veemarkt te vestigen op de Muntel niet uitgevoerd.
De belangrijkste ervan waren:

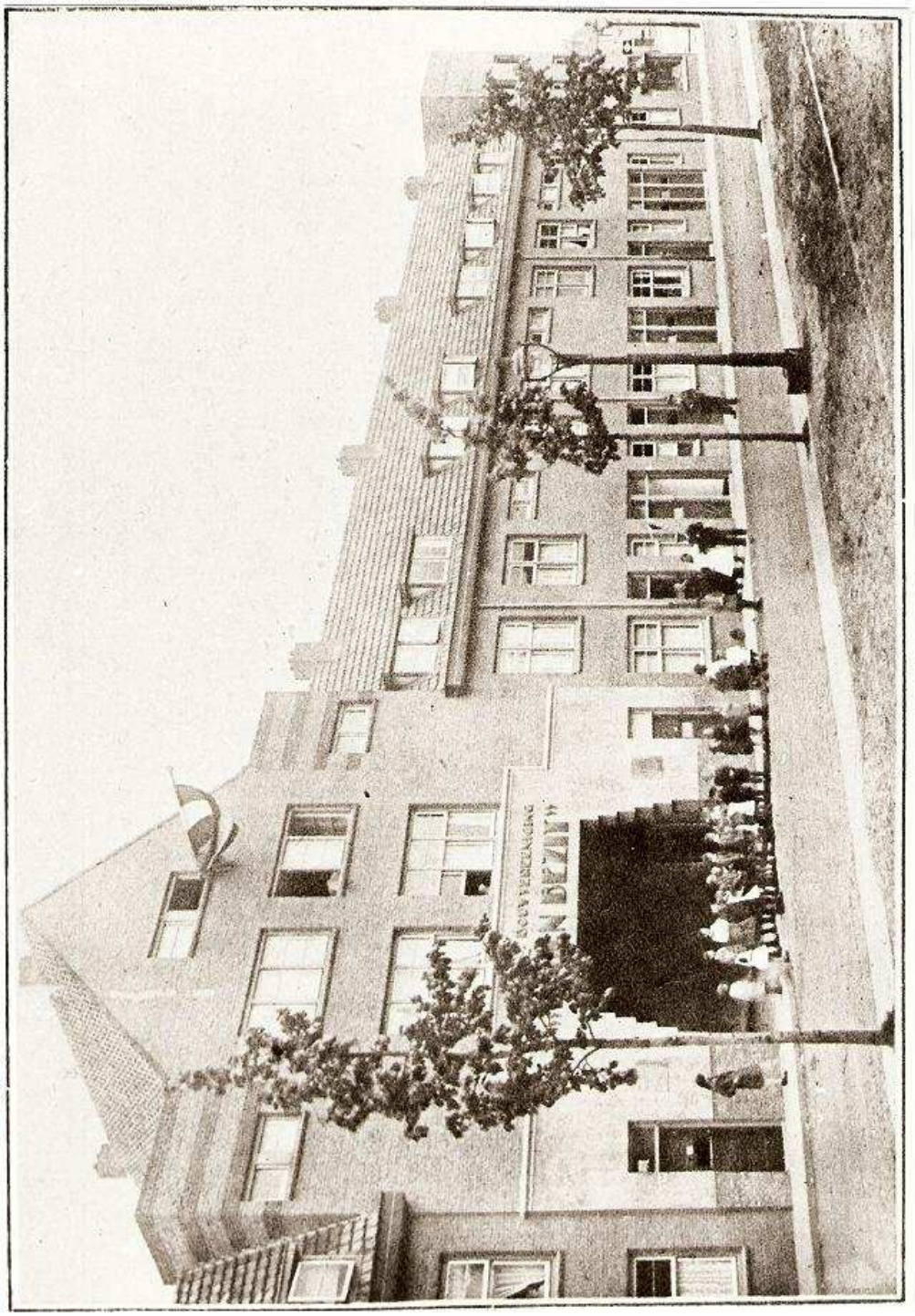
De markt was slechts 10.000 m2 groot.

Er was vrijwel geen mogelijkheid tot verdere uitbreiding aanwezig.

Te ver verwijderd van het Spoorwegemplacement inzake de aanvoer en het verladen van de veetransporten.

Woningbouwvereniging "Eigen Bezit" vierde in 1928 haar zilveren bestaansfeest.

Bij deze gelegenheid werd onderstaande foto gemaakt van het pas opgeleverde complex van deze stichting aan de Pelssingel / Gheert van Calcarplein.

4. Jeugdherinneringen

Groot feest was het in onze stad toen op 14 Maart 1921 de *"Rückert Brug"* door zijne Excellentie de Minister van Arbeid Mr. A.P. Aalberse in het bijzijn van vele genodigden officieel werd geopend.
De brug (die beide oevers van de Aa met elkaar verbond) was als eerbetoon vernoemd naar de overleden Directeur van Gemeentewerken Ir. J.H.E Rückert.
Het ontwerp van deze brug was van de hand van de onderdirecteur van Gemeentewerken de Heer **J.D. Meijsing.**
In de krantenverslagen over deze feestelijke gebeurtenis werd bijna lyrisch gesproken over het fraaie strakke metselprofiel van deze brug welke zich aftekende tegen de daar achter liggende, en majestueus uit het water oprijzende, aloude vestingmuur.

> *Het is* (aldus deze verslaggever) *of de oude vestingwallen zich open scheuren om aan de slecht gehuisveste Bosschenaren toegang te verschaffen tot het nieuwe land van belofte.*

In onze jeugdjaren stonden we bij de historische achtergrond van deze brug niet stil. Ons historisch spel speelde zich eigenlijk meer af **<u>onder</u>** dan **<u>op</u>** deze brug.
We probeerden daar via de eerste pijler van deze brug over te steken van de dijk aan de Pelssingel naar de dijk aan de Van der Weeghensingel.
We gooiden stenen en graszoden in het water, waardoor op enige afstand van elkaar kleine eilandjes ontstonden.Het was de kunst om springend van het ene naar het andere eilandje de overtocht te volbrengen. Maar niet altijd lukte het. De betreffende waaghals zagen we dan, om meer dan èèn reden, een aantal dagen niet meer buiten.
Deze waaghalzen waren meestal de oudere Muntel-jongens; de jongere generatie was ingedeeld bij het aansjouwen van graszoden en stenen of stonden op de uitkijk of er ook *"pliesie"* aankwam.

We blijven nog even in de buurt van het water.
Bij de genoemde brug (aan de zijde van de Pelssingel) bevond zich nogal wat slibgrond tegen de pijler, waarop men in de zomerdag, als de waterstand wat lager was, kon gaan staan.
Dit stukje grond werd dan vooral gebruikt voor een sport welke je heden ten dage bijna niet meer ziet *het slijferen*. Je moest met een steentje zodanig over het water gooien, dat dit stuiterde op het water, waardoor het met kleine boogjes steeds verder ging. Er waren jongens die met hun werpkunst de overkant van de Aa bij de Noordwal haalden.
Waar we deze "platte kiezelsteentjes" verzamelden ?
Bij de Citadellaan langs de Aa was een zand- en grinthandel gevestigd. Met een zekere branie en lef ging een kleine groep daar naar toe om hun broekzakken te vullen met deze steentjes.
En de steentjes die over waren als de aardigheid van dit spel eraf was?
Niet zo fraai om het te vertellen; maar de *"uppers"* van de aan het Aa-talud zittende vissers werden als mikpunt hiervoor gebruikt. De verwensingen van de vissers die wij naar ons hoofd kregen zal ik hier maar niet weergeven.
Voor we de dijk opgaan om ons te vermaken op het "zand", willen we nog proberen of het lukt wat kwakbollen te vangen in de Aa met een schepnetje.
Op het "zand" langs de Pelssingel, waar nu de "Noodwoningen" staan, was toen de plek waar de jeugd van de omliggende straten zich verzamelde om te spelen.
Op alle vrije dagen, maar vooral in de Paas- en Grote vakantie, was het hier een bonte verzameling van tentjes die opgetrokken waren van oude gordijnen en tafelkleden; ondersteund door bezemstelen en bijeengehouden door houten wasknijpers.

Ook het graven van kuilen en het bouwen van forten en zandkastelen was voor ons een favoriete bezigheid.
Hoe druk het soms ook was, er was altijd nog wel plaats om te voetballen.
Wat doen we? Drijven; Pingelen; Doelschieten of gewoon een partijtje trappen.?
Ik zou het niet weten; na al die jaren ben ik de betekenis ervan vergeten.
Ik weet nog wel, dat er meestal begonnen werd met *"passen";* een manier om de beide partijen samen te stellen. Twee jongens liepen op een denkbeeldige lijn naar elkaar toe door beurtelings èèn van hun voeten voor de andere voet te zetten. Wie het laatst zijn schoen (of een deel ervan) op de grond kon zetten mocht het eerst kiezen uit de aanwezige medespelers. Begrijpelijk, dat de beste het eerst werden gekozen.
Waarom weet ik ook niet, maar vòòr de wedstrijd begon riepen de spelers uit beide teams om het hardst: **Eerste penanty!!!!!! eerste penanty !!!!!!!!!**

Dit terrein werd ook gebruikt voor een bezigheid welke min of meer verweven was met de maand augustus, het VLIEGEREN. Toch gingen we hiervoor liever naar de Vliert, de wind was daar beter!? Je moest wel met z'n tweeën zijn. Eèn knaap om de vlieger op te houden; de ander om met het vliegertouw in zijn hand hard te lopen. Nu ik er over nadenk: moest je dan met de wind mee lopen of juist tegen de wind in ??
Lukte het niet om de vlieger de lucht in te krijgen, dan kreeg de "stert" de schuld.

Overigens had het maar weinig gescheeld of we hadden op dit terrein nooit kunnen spelen.
De Stoomtram Maatschappij 's-Hertogenbosch - Helmond - Veghel - Oss (H H V O) vroeg in September 1921 een vergunning aan het Gemeentebestuur van 's-Hertogenbosch voor:

Het aanleggen van een zijspoor vanaf de Graafscheweg via de Pelssingel naar de Rückertbrug.

In Mei 1924 verleende het College van B. en W. toestemming voor het in gebruik nemen van een terrein langs de Pelssingel voor een:

Locomotief loods met Wagen-remise en een Overnachting lokaal met magazijn.

Verder zou het terrein worden gebruikt voor de aanleg van een tram emplacement. Dit laatste kwam te liggen nabij het diepe bassin van de Gemeentelijke Zweminrichting.
Het emplacement zou als volgt ingericht worden:

1 *Laad en losgelegenheid met twee sporen en een doorgaand spoor ter hoogte van de bocht aan de Pelssingel.*

2 *Een wachtkamer.*

3 *Een kantoor nabij de Rückertbrug.*

Hoewel de Gemeente in 1929 nog een extra krediet verleende van f. 37.500,-- geraakte de Trammaatschappij in steeds grotere financiële moeilijkheden door de concurrentie welke zij ondervond van het nieuwe vervoermiddel; de BUS.
Op 8 Oktober 1933 werden alle personen tramdiensten opgeheven.

Binnen het jaar nadat de tramlijnen aan de Pelssingel verdwenen waren werd ook het Gemeentelijk Zwembassin aan deze Singel gesloten in verband met de opening van de nieuwe zweminrichting "De IJzeren Vrouw" in het Prins Hendrikpark.
Aan het eind van de dertiger jaren van de vorige eeuw besloot het Stadsbestuur dan ook deze voormalige zwemgelegenheid te dempen.

In eerste instantie gebeurde dit werk door het inzetten van schepen. Toen deze daar niet meer konden varen, werd hun taak overgenomen door zandkarren en vrachtauto's.
Zoals al aangegeven, werd het eerste zand voor deze demping aangevoerd door modderschuiten getrokken door kleine stoomboten. Hun inhoud was afkomstig van baggermolens die elders in de stad onze rivieren de Aa; Dommel of Dieze aan het uitdiepen waren.
Tijdens het uitvoeren van de werkzaamheden voor de demping van de voormalige zwemkom is een van deze schuiten vergaan. Het gebeurde (min of meer gelukkig voor de jeugd in deze omgeving) niet alleen op een plaats nabij de Pelssingel, maar bovendien ook nog in de periode van de zomervakantie.
De jeugd werd door dit voorval op een niet alledaagse manier aangenaam bezig gehouden.
Ik kan me herinneren, dat men rond de gezonken schuit een dam heeft gelegd; daarna werd deze kuil leeg gepompt om vervolgens te proberen het lek te herstellen en het geheel weer drijvende te krijgen.
Helaas lukte het niet.
Er zat niets anders op dan deze schuit ter plaatse met behulp van snijbranders te slopen.
Een of andere oud-ijzerhandelaar schijnt zich met dit werk te hebben belast en heeft waarschijnlijk ook het betreffende sloopafval meegenomen naar zijn werf.

Toen er bij het vorderen van de demping aan dit gedeelte van de Aa (gelegen aan de Pelssingel) hier en daar zand aan het wateroppervlakte zichtbaar werd, probeerden waaghalzen naar de overkant te komen waar toen de Gemeentelijk Kwekerij gevestigd was.
Vanwege het aanwezige drijfzand mislukten deze pogingen nog wel eens.
De te hulp geroepen buurtbewoners spanden zich dan in om door middel van een aan hem toegeworpen singel of touw deze jongen weer op het droge te krijgen.
Een enkeling haalde met veel geluk wél de overkant maar kon de pech hebben, wanneer hij daar het talud opkroop, alsnog door de opzichter van de plantsoenendienst (de heer Boermans, die op dit complex woonde) in de kraag te worden gegrepen.
Bij al onze activiteiten die wij aan deze waterkant ontwikkelden moesten we rekening houden met de politie welke de Pelssingel op zo'n moment kon passeren.
Niet dat het daar zo'n slechte buurt was, maar we hadden nou eenmaal de pech, dat er in onze wijk verschillende agenten woonden, die op onregelmatige tijden huiswaarts keerden.
Bovendien was er aan het einde van de Pelssingel ook nog een politie postje waar de agenten tijdens hun ronde gingen uitrusten.
Mocht ondanks alle hindernissen het aan onze helden toch gelukt zijn de overkant te halen, dan liepen deze knapen zo snel mogelijk via het (overigens buiten gebruik gestelde bruggetje) over de Noordwal terug naar de Pelssingel.
Ze werden dan door de achter gebleven, veelal jongere buurtbewoners,met een zekere waardering begroet voor hun volbrachte prestatie.

Het is tijd om naar huis te gaan.
Op deze woensdagavond, zoals gebruikelijk, gaan we naar de bijeenkomst van de Jongenscongregatie in de Kapel van het parochiehuis. Na afloop is er in de benedenzaal gelegenheid om ons een uur lang te ontspannen voor de prijs van 3 cent. Er zijn daar mogelijkheden om te: ping-pongen; (tafeltennissen) sjoelbakken; dammen; kaarten; gezelschapsspelen te spelen; etc.
De wat oudere jongens blijven nog even op het zand.
Zij beoefenen het spel van "Land-veroveren." Het werd gespeeld met een "Botermes".
Het mes moest altijd zo in het zand geworpen worden, dat het staal in de grond stak en het handvat niet het zand raakte. Om het wedstrijdelement extra moeilijk te maken werd het mes

vanuit allerlei standen naar de grond geworpen. Er waren er die dit presteerden vanaf het voorhoofd, armen, schouders en weet ik al niet.
Mij lukte het niet; maar er moeten ook toeschouwers zijn.

Over de vraag: hoe wij ons nog meer vermaakten, heb ik echt even na moeten denken.
De aard van het spel was ook min of meer gebonden aan de tijd van het jaar.
Een *"goeie winter"* betekende voor ons: slibberen op een ijsbaantje ; trekken met de slee ; sneeuwballen gooien.
In de wintertijd werden er thuis (of bij je vrienden) spelletjes gedaan als: Mensch erger je niet; Vlooienspel ; Hamertje tik ; Knikkerspel ; Trix of Meccano ; etc.

Wat voor de "muntel meisjes" het snoepgoed *manna* was om thuis winkeltje te spelen, dat was voor de jongens: *"ut flèske met sèpwater"*. Als het maar lang genoeg tijdens de wintermaanden in een donkere kast stond, kon je: *"lèkker schuimke trekken"*.

Opvallend is het, dat de meeste buitenspelen in een bepaalde volgorde gerangschikt waren.
Niet altijd beschikte je over de vereiste attributen voor een bepaald spel. Er ontspon zich dan een levendige ruilhandel; als ik van jou dit mag hebben, dan mag jij van mij dat.
Ook ouders probeerden het betreffende speelgoed (bij een gezin waar de grotere kinderen er geen belangstelling meer voor hadden) voor een prikkie te kopen.
Wanneer de weersomstandigheden het maar enigszins toelieten verschenen er al vrij vroeg in het voorjaar de STEPS en de GLIJERS in het straatbeeld. Het verschil in de benaming zou 'm zitten in de uitvoering van de betreffende banden: een harde rubberband of een luchtband. Een enkeling was in het rijke bezit van een eenvoudige fiets.
In dezelfde periode liepen wij ons warm met de REPEN en de HOEPELS.
Het repen werd gedaan met houten hoepels die in onze omgeving te koop waren bij Kuiperij Adams op de Noordwal. Je had ook ijzeren hoepels die gemaakt waren van een zware uitvoering massieve staalpijp, waaraan een ijzeren stok door middel van een oog bevestigd was.
Smid Thijs van den Dungen aan de Zuid-Willemsvaart had deze hoepels soms te koop.
Overigens (in tijd van nood) met een fietswiel zonder spaken lukte het spel ook.
Eèn van de buitenspelen voor jongens en meisjes was het TREFBALLEN.
Wat ook gezamenlijk werd gedaan was het PUTJE TREKKEN. De deelnemers stonden in een kring en hielden elkaar aan de handen vast. Door deze sliert te bewegen probeerde men èèn van de jongens of meisjes op de putdeksel te laten trappen. Die was dan af.
Een echt meisjesspel was het HINKELEN. Het werd gespeeld in een met krijt getrokken hinkelperk met in de kop hiervan de woorden: Hemel, Hel en Vagevuur. Bij gebrek aan voldoende deelneemsters mochten ook de jongens wel eens meedoen.
En wie kent nog het STELTLOPEN
De eerste beginselen op het pad naar het beheersen van deze sport, was de kunst om het evenwicht te bewaren als je op deze stelten stond. Dit kon men het beste onder de knie krijgen door te oefenen langs de muren van de huizen; dan voorzichtig losstaan en naar voren gaan.
Nog een favoriete sport was het KOEKERELLEN.
Een priktol verder drijven over de straatstenen door het slaan met een touwtje, dat bevestigd was aan een stokje.Voor de oudere jongens was er de haktol. Soms werd als onderdeel van het spel door hen *het pikken of hakken* beoefend. Dit was een bepaalde manier van gooien met de bedoeling het exemplaar van je medespeler te raken.
Het vangen van MEIKEVERS om ze in een jampotje te doen, was een bezigheid welke gebonden was aan de periode rond de maand mei. We lieten de beestjes ook wel rondvliegen door een draadje aan een van hun pootjes te binden. Soms was er na korte tijd alleen nog het

pootje aan de draad; het kevertje had zijn vrijheid herkregen.Wij gebruikten voor deze meikevers liever het Bossche woord MULDERS. Samen met mijn vader togen we naar een struikgewas, dat groeide in de buurt bij Sluis 0, daar zaten ze met bosjes. Wellicht in dezelfde periode, maar dat weet ik niet meer, haalden we daar ook het materiaal voor pijl en boog om indiaantje te spelen.
Eveneens onder geleide togen we, zodra 's nachts de eerste storm over onze stad was getrokken, naar het Kardinaal van Rossumplein of de Casinotuin om kastanjes te zoeken. Thuis gekomen wreven we ze eerst op tot ze glommen en door er luciferhoutjes in te steken maakten we allerlei figuren. We konden er uren mee spelen.
Dichter bij huis, in de beplanting langs de kerk in de Geert van Woustraat, probeerden we Onze-Lieve-Heerbeestjes te vangen. We bewaarden ze dan in een leeg luciferdoosje.
Nog een echt straatgebeuren (dat hier in deze opsomming niet mag ontbreken) was het BOKSPRINGEN. Eèn van de jongens ging gebogen staan vlak naast de stoeprand. Als alle deelnemers er over gesprongen waren, verplaatste hij zich een stap verder. Opnieuw werd door de deelnemers gesprongen.Wie de sprong niet haalde was af en moest bok gaan staan.

Een zeker zo populair spel voor alle leeftijden was dat van VANGERTJE spelen.
Er waren vele varianten in dit spel, maar ze vertoonden toch allemaal een bepaalde overeenkomst. Eèn der deelnemers was de vanger, de anderen verstopten zich.
Ontdekte de vanger een van de knapen, dan riep hij (onder het slaan met een leeg blikje op de straattegels) zijn naam. Wie van de (nog) niet-gevangen spelers kans zag het blikje weg te schoppen ,verloste daarmee alle gevangenen uit het hok.
Dit spelvariant werd door ons "KIERIE-JOTTEN" genoemd.

Tot slot het KNIKKEREN.
Het verschil weet ik niet meer zo èèn , twee , drie, maar in onze knikkerzak hadden we:
schutjes ; glazeren ; netjes ; stuiters ; en looieren.
Soms speelden we het spel in een kuiltje tussen twee kapotte straatstenen; maar meestal trokken we via de goot het hele pleintje rond.
Aan het begin van het spel hadden we een volle knikkerzak, maar het kon gebeuren, dat aan het einde je voorraad aardig geslonken was. Misschien kwam het wel door een van de spelregels: *tikkie-enne.*
Wie weet wat het betekende mag ook meedoen.
We doen nog èèn potje en dan gaan we naar huis; want morgen is het vroeg dag.

Op deze zondag nemen de leden van de Piusbond ; Tarcisiusbond ; Congregatie ; Verkennerij en Jonge Werkman uit onze parochie deel aan de jaarlijkse bedevaart naar het "Mirakel van het Heilig Bloed" in Boxtel.
We kenden in die jaren nogal wat van deze feestelijke kerkelijke bijeenkomsten;

Sacraments processie	Maria omgang
Heilig Harthulde	Biddagen voor het Gewas, etc.

Ook dit laatste deel van mijn verhaal behoort bij al die herinneringen aan:

Een bijzondere jeugd op de Muntel.

De jaarlijkse Kindsheid optocht door de straten van de Muntel.

Deze foto uit 1936 is genomen op de speelplaats van de school aan de Gelderschedam.

5. Straatnamen in de Muntel-wijk

Op 24 Januari 1921 bracht de “Straatnamen-Commissie” aan het College van Burgemeester en Wethouders van ’s-Hertogenbosch haar advies uit, inzake het geven van namen aan straten en pleinen in de wijk “De Muntel” (en “De Bossche Pad”.)
Deze Commissie was als volgt samengesteld:

Jhr. Mr. A.F.O. Sasse van Ysselt voorzitter.

J. Mosmans.

H.J.M.E. Ebeling stadsarchivaris.

Het uitgebreide rapport inzake deze naamgeving begon met een toelichting waarin aangegeven werd op welke gronden men tot de samenstelling van dit advies was gekomen.

De samenstellers hadden rekening gehouden met:

1. bestaande of verdwenen terrein-eigenaardigheden.
2. bestaande of nog te stichten openbare gebouwen.
3. sociale vooraanstaande personen, alsmede economische toestanden.
4. historische feiten en personen, almede belegeringen.
5. het eren van vroegere kunstenaars.
6. het noemen van aan het Huis van Oranje verwante Vorstenhuizen.
7. een groepsgewijze benaming van deze straten en pleinen naar meer alledaagse begrippen.

Reeds op 10 Maart 1921 werden er een aantal wijzigingen in dit advies aangebracht.
Ook in de daarop volgende jaren (l922-l923) was men genoodzaakt het straatnamenplan te wijzigen.
De redenen hiervoor moeten we zoeken in:

A. een gewijzigd verkaveling plan voor de Muntel ondermeer als gevolg van het niet doorgaan van bepaalde bouwplannen.
B. de weerstand welke ontstond, tegen het aanduiden van straatnamen welke verband hielden met de gezindheid van de daar gevestigde personen.
C. het eren van personen welke betrokken waren bij de realisatie van het Muntelplan.

Met verwijzing naar het genoemde onder **A** werden de navolgende namen afgevoerd:

Taxandriastraat.

Badhuisstraat.

Gheert van Calcarstraat.

Rietpolderstraat.

Achter het Lyceum.

Sportweg.

Pleinstraat.

Busschieterplein.

Deze laatste naam kwam te vervallen, toen vaststond dat het Lyceum niet op de Muntel gebouwd zou worden. De bestaande benaming Twaalfmorgenstraat werd doorgetrokken.

Hester van Griensvenstraat

(tussen de R.K. Kerk en de Lagere School.)

Deze straat zou vernoemd worden naar de Bossche Vrouwe Hester van Griensven.
Zij stichtte in de 17^{e} eeuw verschillende beurzen voor Rooms-Katholieke studenten.
Ook was zij nauw betrokken bij de oprichting van een Gasthuis voor behoeftige medeburgers.

Onder categorie **B** kunnen we rangschikken:

Patrimoniumstraat **Mgr. Prinsenplein** **Broederhulpstraat**

Onder **C** rangschikken we:

Van Berckelbrug.

Voor deze brug gaf men de voorkeur aan de naam; Rückertbrug.
Een herinnering aan de voormalige Directeur Gemeente Werken J.H.E. Rückert.

Pelssingel.

Ter vervanging van de eerder gekozen naam; Eilandsingel.
Een erkenning inzake de verdiensten voor de Muntel van de overleden Stadssecretaris: Theodor Pels.

Op de volgende bladzijden geven wij de tekst weer van het uitgebrachte rapport.
Zo mogelijk gebruiken wij de originele tekst van het document.

Het Rapport

Duhamel-Plein.

Het centrale plein in deze wijk, waaraan ontworpen zijn de gebouwen van het Lyceum - de Kerk - School voor Kunst, Techniek en Ambacht, zou het beste vernoemd kunnen worden naar een kunstlievende technicus uit het laat-middeleeuwsche bloeitijdperk onder wiens leiding Kunst, Techniek en Ambacht zo heerlijk tot uiting gekomen zijn in stads beroemd bouwkundig monument: de Sint-Janskerk.
Wij bedoelen de persoon van:

ALARD DUHAMEL; “Meester van den Wercke.”

De vijf daarop uitmondende lanen en straten zouden, om een harmonisch geheel te vormen, vernoemd moeten worden naar Bossche Kunstenaars en Ambachtslieden welke nauw verbonden zijn met ons cultureel erfgoed.

Jan de la Bar-laan.

Hij werd in 1603 te ’s-Hertogenbosch geboren en oefende het beroep uit van glasschilder en kopergraveur. In de Sint-Jacobkerk te Antwerpen en in de Sint Gudulekerk te Brussel zijn nog prachtige glasramen van zijn hand aanwezig.

Hennequin-straat.

Van deze Bossche Meester-glasschilder weten we, dat hij in 1385 met andere Nederlandsche Kunstenaars werkzaam was aan het Hof van Jean; Duc de Berry.
Hij had meerdere eerste klas krachten in loondienst.

Geert van Wou-straat.

Een ervaren klokkengieter. Hij woonde omstreeks 1480-1500 in de Berewouts-straat in onze stad.
Hij goot ondermeer de klokken voor de stad Kampen.

Van Noremborgh-straat.

Coenraad van Noremborgh werd op 31 Maart 1608 tot Poorter van ‘s-Hertogenbosch gemaakt; vrij van rechten.
Hij is de vervaardiger van het vermaarde Oxaal, dat in de Sint-Janskerk heeft gestaan, maar verkocht werd aan het Kensington Museum te Londen.

Jan Schöffer-laan.

Hij was de uit de stad Mainz afkomstige stamvader van het Bossche drukkers geslacht: Scheffer(s), dat in de periode 1541-1796 in onze Hertogstad zeer productief was.
Hun voortbrengselen bestonden niet alleen uit devotieboeken maar ook uit zuiver wetenschappelijke werken. Beide uitgaven stonden op een zeer hoog technisch niveau.

Van der Ven-straat.

Deze Joh. Ant van der Ven (geb. 1800-overleden 1866) was een hoogbegaafde Bossche beeldhouwer en tevens, gedurende een groot aantal jaren, Directeur van de Stedelijke Tekenschool.
Van zijn kunstenaarshanden zijn de prachtige Apostelbeelden in het koor van de Sint-Janskerk.

Jonge Voetboog-straat.

Genoemd naar het Schuttersgilde, dat onder de zinspreuk: "Fortuna Fortes Adjuvat" en met Sint Joris tot Patroon, honderden jaren op de Vughterendijk tegenover de Kuipertjeswal (in de "Boegaert" welke daar gelegen was) hun schietoefeningen hield.

Muntel-plein.

Een naam welke weinig toelichting vereist.

Oude Voetboog-straat.

Een eeuwenoude Schuttersvereniging uit onze stad, die de Moeder Gods tot Patrones had.
In haar vaandel de afbeelding van:
"*drie takskens van eenen boom met daaraan drie voetboogskens.*"

Langs het Noordertalud van het Muntelplan zijn de navolgende namen bedacht.

Graaf Willem van Nassau-laan.

Deze Veldoverste had in 1629 zijn versterkt kamp te Orthen opgeworpen.
Deze laan (van het uitbreidingsplan De Muntel) maakt hier front naar Orthen.

Geldersche-dam.

Zij is gekeerd naar de plek van het oude Gelre; de aartsvijand van Brabant.

Meer dan zestig jaren (vanaf 1478) hielden zij niet op Brabant te bestoken.

> *"De Gelresche, die Osch, Geffen, Nuland, 't Broek van Rosmalen en zeven van de Hinthamsche Molens afbrandden; maar op deze lijn als door een "DAM" werden tegengehouden door de strijdvaardige burgerij staande op de muren van de vesting 's-Hertogenbosch".*
> *Zij slaagden erin de Gelderschen tot over hunne grenspalen terug te jagen.*

Busschieter-straat.

Herinnering aan Hopman Dirk de Busschieter, die in 1629 vanuit de belegerde stad 's-Hertogenbosch de daar aanwezige "KOEDIJK" doorstak.
Het, in de nabijheid hiervan gelegen, vijandelijk kampement van de Veldoverste Graaf Willem van Nassau ondervond hiervan zeer veel overlast.
Dit resulteerde erin, dat de paarden in het water kwamen te staan en de fourage als verloren moest worden beschouwd, waardoor de stootkracht van deze vijandelijke legerschare ernstig verzwakt werd.

Koedijk-straat.

Als herinnering aan de dwars hiervoor (in het aanwezige veld) gelegen "KOEDIJK" welke door de Bossche belegerden onder leiding van Dirk de Busschieter in 1629 werd doorgestoken bij de verdediging van onze stad.

Arnoud van Gelder-straat.

Genoemd naar Arnoud van Gelder, de tragische Hertog, welks persoon door zijn eigen zoon: *"zes lange jaren gekneveld werd."*
Hij droeg 's-Hertogenbosch een grote genegenheid en warmte toe.
Bij zijn dood in 1473 werd zijn hart op eigen verlangen in een "SILVEREN CASSEKEN" in het Sint Geertrui Klooster in onze stad bewaard.

Frederik van Egmont-straat.

In het kader van de regelmatig gevoerde Geldersche Oorlogen door onze stad, zouden wij eene aangrenzende straat willen vernoemen naar deze "Heer van Ysselstein".
Ter toelichting:
Hij kocht in 1492 het "Huis van Hemert" in de Orthenstraat
Hij was onze stad bijzonder genegen en deed (aan het Hoofd van de Bossche strijders) ook invallen in het vijandelijk gebied van de Gelderschen.

Van Ysselstein-straat.

Floris van Ysselstein (bijgenaamd "Fleurtje Dunbier") was een al even populaire ridder in Brabantsch Hoofdstad als zijn hiervoor genoemde vader Frederik van Egmont.

Deze Heer Floris van Ysselstein schonk onze 16e eeuwsche schutters (ter gelegenheid van het jaarlijks Vogelschieten) een standaard met een zilveren papegaai als landsbekroning.

Molius-straat.

Genoemd naar den Bossche Kroniekschrijver Willem Molius.

Citadel-laan.

Weliswaar een Frans woord voor deze Laan.
Toch gebruiken wij dit liever als het schamper klinkende Hollandsche woord: PAPEN-BRIL.

Willem Maria-straat.

Willem en Maria waren de beide kinderen (zoon en schoondochter) van Prins Frederik Hendrik naar wie de Citadel oorspronkelijk genoemd was: “De Schans Willem en Maria.

Jan van der Weeghen-singel.

Wij zouden deze naam willen geven aan dit eerste gedeelte van het Zuider talud van het Muntelplan.
Het roept in ons de gedachte op aan het tegenovergelegen zeer mooie en oude Ammonitiehuis (Kruithuis), dat eenig is in Nederland en dat onze stad op haar kosten in 1618 liet bouwen.
Jan van der Weeghen woonde in de Verwerstraat en was Doctor in de Medicijnen; Ingenieur en Mathematiciën. (Wiskunstenaar)

Taxandria-plein.

Het breed en groot ontworpen sportterrein, dat omzoomt zal worden met bomen, mag gerust de naam Taxandria in ere houden, dat ons Gewest (zo rijk aan bomen)in oeroude tijden droeg.

Twaalfmorgen-straat.

Een aanzienlijk gedeelte van de Muntel werd vroeger “Twaalfmorgen” genoemd.
Voor èèn der straten midden in dit gebied kozen wij deze naam.

Rietpolder-plein.

Verwijst naar een oude terreingesteldheid; “De Rietpolder“, welke daar gelegen heeft.

Lange Tuin-straat.
Korte Tuin-straat.

Dit zijn binnenstraten met geen of weinig verre uitzichten, maar daarentegen overal gesierd met ontworpen voortuintjes.

Gheert van Calcar-plein.

Gherardus Scadde de Calcar was de eerste Rector der Bossche Scholen van de Broeders des Gemeenen Levens.
Deze onderwijsinrichtingen waren niet zo heel ver van de Muntel gelegen (richting de van Bernestraat/Schilderstraat).

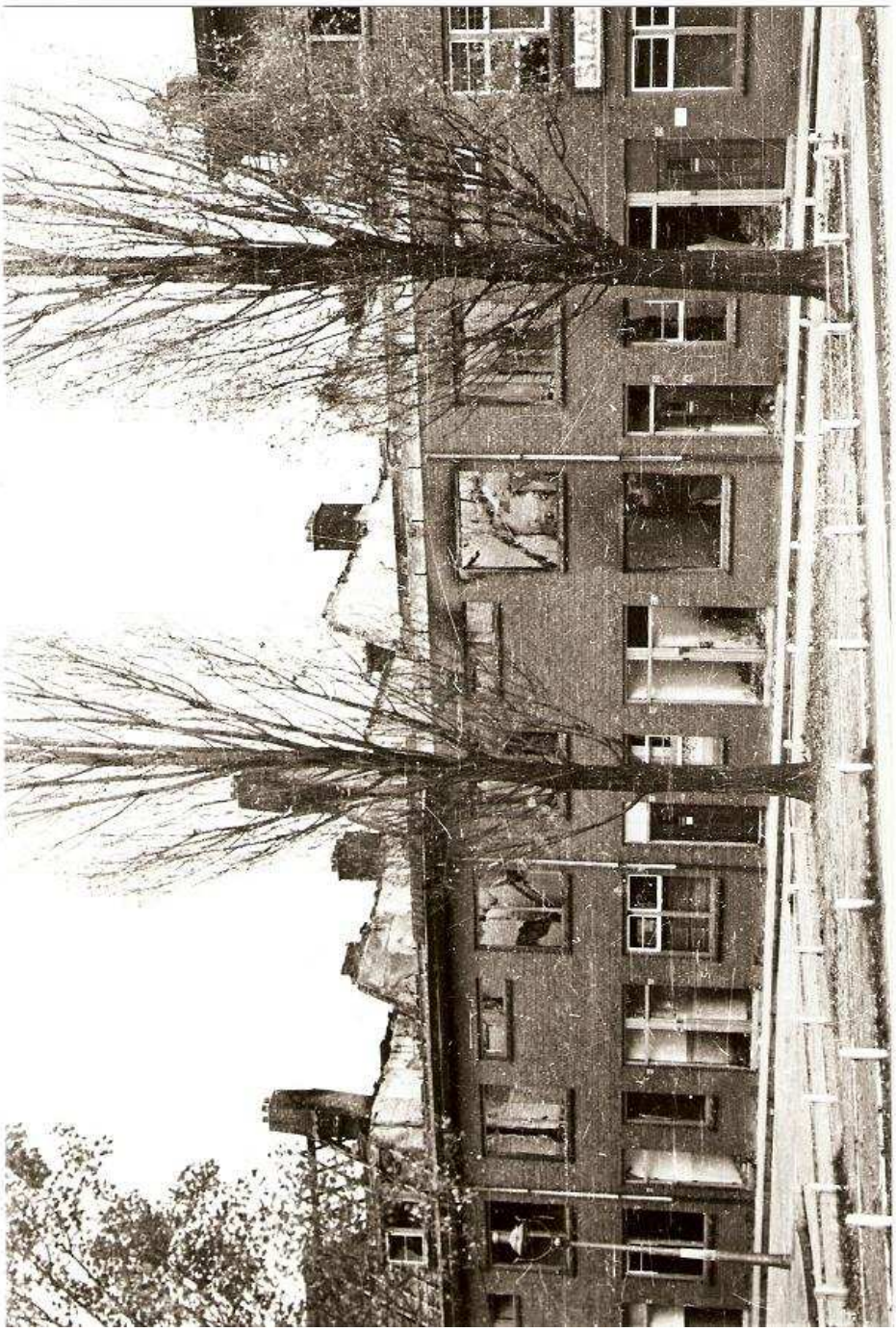
Nemius-straat.

Genoemd naar Caspar Nemius of Dubois.
Hij werd geboren te ’s-Hertogenbosch in 1587 en was Hoogleraar in de Godgeleerdheid te Douay en Bisschop van Antwerpen.

Pieter Vreede-straat.

Een Tilburger, die in de periode rond 1814, met inzet van al zijn krachten, de politieke vrijheden voor Brabant hielp herwinnen.

De door oorlogshandelingen van Oktober 1944 verwoeste huizen aan de Pelssingel, die toebehoorden aan de woningbouw vereniging: "Eigen Bezit".

6. Geraadpleegde literatuur en archieven

Bibliotheek Rijksarchief in Noord-Brabant.
Nummer toegang: 1142

26 B 25
Jeugd in een oude stad Carel Teulings.

B.834
En vroeger kon je spelen waar nu het Jeroen Bosch College staat

M.823 57 3
Een viertal volkskundige studies rondom het kind Tj.W.R. de Haan.

M.484
Herleving van het Nederlands Volksspel D.J. v.d. Ven.

M.865
Nederlands Volksleven D.J. v.d. Ven.

Stadsarchief te ’s-Hertogenbosch.

Provinciale Noord Brabantsche ’s-Hertogenbossche Courant, Jrg. 1917-1940

Noord Brabantsch Dagblad Het Huisgezin, Jrg. 1917-1940

Notulen van de openbare vergaderingen van de Gemeenteraad ‘s-Hertogenbosch.

Bijlagen behorende bij de vergaderingen van de Gemeenteraad.

Archief van de Dienst Gemeentewerken.

Boekwerk: “De Muntel te ’s-Hertogenbosch” Dr. Theo Hoogbergen. e.a.

Collectie Henk Bruggeman.

“Witte dè nog” Verhalen over vroeger Henk Bruggeman.

Wandelingen langs de bruggen in ’s-Hertogenbosch Henk Bruggeman.

Bewoners en Organisaties betrokken bij de: “De Muntelwijk”.

Het bij de bevrijding van 's-Hertogenbosch in Oktober 1944 verwoeste *"politiepostje"* op de hoek Pelssingel/Muntelbolwerk.

